

ચુકુલ સેતુ

અંક નં. ૦૨૦
ઓગષ્ટ-૨૦૨૨

ચોમાસાની અંતુ દરમ્યાન દૂધાળા પશુઓનું વ્યવસ્થાપન

પશુપાલક મિત્રો આપ સૌ જાણો જ છો કે આપણા દેશનું અર્થતંત્ર આજે પણ ખેતી ઉપર નભે છે. અને ખેત ઉત્પાદનનો મુખ્ય આધાર ચોમાસા પર છે. એટલે કે આપણા અને આપણા દેશ માટે ચોમાસુ એક ખૂબજ અગત્યની ઋષ્ટું છે.

આપણે ત્યાં ચોમાસુ લગભગ જુન માસ ના અંતભાગ થી શરૂ થઈ અને સપેન્નર માસ સુધી ચાલે છે. એટલે કે ત્રણ થી ચાર માસ દરમ્યાન વાતાવરણ માં બેજનું પ્રમાણ ખૂબજ ઊચુ હોય છે. જે ને કારણે આપણા પશુઓ અનેક જાતના રોગ માટે ખૂબજ સંવેદનશીલ બની જાય છે. એટલે જો આપણે સતેજ ન રહીએ તો ઘણીવાર મુશ્કેલીમાં મુંજાઈ જવાનો વારો આવે છે, માટે ચોમાસા પહેલા અને ચોમાસા દરમ્યાન આપણા મહામુલા પશુધનની ખાસ કાળજ લેવાની જરૂર પડે છે.

(૧) પશુઓનું રહેઠાણ :-

સુવ્યવસ્થિત રહેઠાણ એ ચોમાસાની ઋષ્ટું માં પ્રાથમીક જરૂરીયાત છે એટલે પશુ રહેઠાણ ની પશુપાલકે ખાસ કાળજ લેવાની જરૂરીયાત છે.

આપણા કોઢાર ની છત પરથી પાણી પડતું હોય તો તેને ચોમાસાની ઋષ્ટું પહેલા રીપેરીંગ કરી લેવું જોઈએ, જેથી પશુ રહેઠાણની જગ્યા સાફ સુથરી રહે.

ચોમાસા દરમ્યાન પાણીના યોગ્ય નિકાલની વ્યવસ્થા અતિ આવશ્યક છે જેથી શેડ ની આજુ બાજુ પાણી ભરાયના રહે જેથી માખી, મરછર તથા પરોપળીવીના ઉપદ્રવ થી આપણા પશુને બચાવી શકાય છે.

ચોમાસાની અંતુ દરમ્યાન માખી મચ્છરના ઉપદ્રવથી બચવા શું કરવું?

શું આપ જાણો છો ગરમ અને બેજવાળું વાતાવરણ માખીઓના સર્વર્ધન માટે મહત્વનું છે. પશુઓનું છાણ, સરેલા ધાસ-વનસ્પતી, કોહવાયેલા ફળ-શાકભાજી, કચરો, ઉકરડા માં માખી પોતાના ઈડા મુકે છે અને ફક્ત ૧૦-૧૨ દિવસમાં તે ઈડા માખીમાં પરિવર્તન પામે છે આને કારણે માખીનો ફેલાવો ખૂબજ જરૂરથી થાય છે.

મચ્છર પોતાના ઈડા પાણી કે તેના પર તરતા વેલાઓ પર મૂકે છે. કોઈ જાતીના મચ્છરો ચોખ્યા પાણીમાં તો કોઈ જાતીના મચ્છરો બંધીઆર પાણીમાં ઈડા મુકે તેને યોગ્ય વાતાવરણ મળતા ૧૫ થી ૩૦ દિવસમાં મચ્છર માં પરિવર્તન પામે છે.

આ માખી અને મચ્છર પ્રત્યક્ષ રીતે તો પશુ ને નુકશાન કરે જ છે ઉપરાંત અનેક રોગોના તે વાહક છે.

માખી/મચ્છરનું નિયંત્રણ

વાતાવરણની સ્વચ્છતા અને આરોગ્ય લક્ષી જાણકારી આ બે મુખ્ય પાસા માખી અને મચ્છરના નિયંત્રણ માટે મુખ્ય છે.

જંતુનાશક દવાઓનો ઉપયોગ કરીને આપણે માખી/મછુર નો ઉપદ્રવ ઘટાડી શકીએ અને એમ છીએ પરંતુ તેની ઘણી બધી આડઅસરોને કારણે અતિ આવશ્યક હોય તો ખૂબજ કાળજ પૂર્વક તેના ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

માખી/મછુરના ઉપદ્રવ થી બચવા માટે આપણે નીચે મૂજબની કાળજ રાખી શકીએ

- શેડ તથા તેની આજુબાજુની જગ્યાને ચોખ્ખી અને જંતુમૂક્ત રાખો.
- શેડ નું ભોંયતળીયું પાકુ રાખો અને તેમાં તિરાડ ના પડે તેની કાળજ રાખો.
- શેડનું ભોંયતળીયું રોજ ફીનાઈલ અથવા અન્ય જંતુનાશક દવા ના ઉપયોગ કરી જંતુમૂક્ત કરવું જોઈએ.
- દૂધ દોહવાની જગ્યા ચોખ્ખી રાખો અને ત્યાં દૂધ ઢોળાય નહીં તેની ખાસ કાળજ રાખો.
- છાણ-મુત્રના નિકાલ માટે યોગ્ય વ્યવસ્થા કરો.
- શેડની આજુબાજુ રોજ લીમડાના પાનનો ઘુમાડો કરો.
- શેડ અથવા ઘરની ગટરોનું લીકેજ અટકાવવું જોઈએ.

આમ પશુ રહેઠાણ અને તેની આજુબાજુ ની ચોખ્ખાઈ એ ચોમાસાની ઋતુ ની પ્રાથમીક અને આવશ્યક જરૂરીયાત છે. માખીના ઉપદ્રવથી બચવા ડીલેવલ ની “ફલાય સ્ટ્રીગ દોરી” તબેલામાં બાંધવાની દોરી સુમુલ તેરી દ્વારા વિતરણ કરવામાં આવે છે જેનો ઉપયોગ પણ કરી શકો છો.

(૨) ચોમાસાની ઋતુ દરમ્યાન ઘાસ-ચારાનું વ્યવસ્થાપન

આપણે સૌ જાણીએ જ છીએ કે પશુઓના સ્વાસ્થ્ય અને દૂધ ઉત્પાદન માટે લીલા તથા સુકા ઘાસચારા તથા સમતોલ પશુ આહાર ની યોગ્ય માત્રામાં જરૂરીયાત હોય છે.

માત્ર લીલા ઘાસચારા કે માત્ર સુકા ઘાસચારા કે સુમુલ દાણ થી આપણે પશુઓનું દૂધ ઉત્પાદન યોગ્ય માત્રામાં મેળવી શકતા નથી.

એટલે ચોમાસાની ઋતુ દરમ્યાન જો આપણે સૂકા-ઘાસચારા નો સંગ્રહ ન કરેલ હોય તો ચોમાસાં માં તેની ઉણપ વર્તાય છે અને તેની દૂધ ઉત્પાદન અને ફેટ પર વિપરીત અસર પડે છે.

ચોમાસા દરમ્યાન ઘાસચારાનાં સંગ્રહ બાબત નીચેની બાબત પ્રત્યે ખાસ ધ્યાન આપો.

- ચોમાસા દરમ્યાન ઘાસ ચારો તેમજ દાણ સંગ્રહ માટેની જગ્યા બેજ રહીત રાખો.
- બેજવાળી જગ્યાએ કુગ લાગવાનો ભય રહેલ છે આવો કુગજન્ય ઘાસચારો પશુ ઓને ખવડાવવાથી તેની જેરી અસરો થતી હોય છે.
- ચોમાસામાં ઘણીવાર વરસાદ કે હેલી દરમ્યાન લીલા ઘાસચારા ની અછત સર્જાતી હોય છે તેવા સમયે જ્યારે લીલો ઘાસચારો પુરતા પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ હોય ત્યારે તેનો સાયલેજ બનાવી સંગ્રહ કરવો જોઈએ જેથી અછતના સમયે તેનો ઉપયોગ કરીને દૂધાળા પશુઓનું દૂધ ઉત્પાદન જાળવી શકાય.

(૩) પશુઓના સ્વાસ્થ્ય સંબંધી લેવાની કાળજ

- ચોમાસાની ઋતુ પહેલા પશુઓમાં ગળસુંઢા રોગનું રસીકરણ કરાવવું જરૂરી છે.
- ચોમાસામાં ખેતરના પાળા પર ઉકરડાની આસપાસ તેમજ રોડની આજુબાજુ ઉગી નીકળતો કેટલોક ઘાસચારો અને નીઘલ્યા વગરની જુવાર પશુઓને ખવડાવવા જોઈએ નહીં જેનાથી પશુઓને મેણ્ણો ચઢે છે. આથી ચોમાસામાં પશુને એકલા ચરવા છોડવા કરતા તેની સાથે રહી તેનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ.
- ચોમાસાની ઋતુ દરમિયાન નવા ઉગેલા ઘાસચારા માં કૂમીના ઈડા કે લારવા હોય છે જે ઘાસચારો ચરતા પશુનું પેટમાં જઈ પુખ્ત કૂમી તરીકે પરીવર્તન પામતા હોવાથી આવા કૂમી ઓના ઉપદ્રવને ઘટાડવા માટે પશુ ઓને ચોમાસા પહેલા અને ચોમાસા બાદ બે વખત કૂમી નાશક દવા આપવી જરૂરી છે.

ચોમાસામાં કૂમીઓના ઉપદ્રવને કારણે દૂધ ઉત્પાદન પર વિપરીત અસર પડે છે તેને અટકાવવા માટે જ સુમુલ તેરી જુન-માસમાં સામુહીક કૂમી નીવારણ અભિયાન ચલાવે છે આથી જો આપની મંડળી ખાતે હજુ સુધી કૂમીનાશક દવા આવેલ ન હોયતો તાત્કાલીક સુમુલ તેરી ખાતે દવાના ઓર્ડર કરી આપના ગામનાં તમામ પશુઓને કૂમી નાશક દવા મળી રહે તેવું આયોજન કરવા

વિનંતી. ચોમાસા દરમ્યાન ગાભણ પશુઓને એકલા ચરવા ન છોડતા સાથે રાખીને ચરાવવુ જોઈએ જેથી પશુ લપસી પડવાના સમયે તાત્કાલીક મદદ કરી શકીએ અથવા પશુને ચરવા ન છોડતા યોગ્ય કોઢારમાં બાંધી વધુ વરસાદથી બચાવવા જોઈએ.

- નાના બચ્ચાઓમાં રોગ પ્રતિકારક શક્તિ ઓછી હોવાને કારણે ચોમાસા દરમ્યાન તેની વિશેષ કાળજી લઈ બિમારી અને મરણથી બચાવી શકાય છે.
- ચોમાસા દરમ્યાન પશુઓ વરસાદ ના પાણીથી ભરાયેલા ખાડા-ખાબોચીયાનું પાણી ન પીવડાવતા ચોખ્ખ પાણી પીવડાવવુ જોઈએ.
- જો આપનો વિસ્તાર નીચાંશવાળો હોય અને પુર જેવી પરિસ્થિતી ઉદ્ભવે તો પશુઓને સાંકળ થી ન બાંધતા છુટા રાખવા જોઈએ.

પશુપાલન વ્યવસાય માટે જરૂરી સુચનો અને માર્ગદર્શન

- (૧) સગર્ભા ગાય તથા બેંસને ખરબચડાં ભોયતળીયા પર અથવા રબર સીટ (કાઉમેટ) પર બાંધો.
- (૨) ભોયતળીયું લીસુ રાખવાથી ગાય તથા બેંસનો પગ લપસી પડે તો ગર્ભપાત થઈ શકે અને ગાય તથા બેંસ ને ઈજા થઈ શકે છે.
- (૩) દોહન પહેલા હાથીઓ કરવાથી શરીર પર ચોટેલું છાણ, ઘૂળનાં રજકણો, વાળ વગેરે દૂર થતા સ્વચ્છ દૂધ મેળવી શકાય છે.
- (૪) હાથીઓ કરવાથી જુ, ઈતરડી, બગાઈ જેવા પરોપળીયો શરીર પરથી દૂર થતા થાઈલેરીયોસીસ રોગને અટકાવી શકાય છે.
- (૫) પશુઓની પાણીની એરી (હવાડો) અઠવાડીયામાં એક/બે વખત તથા ગમાણ દર અઠવાડીયે સાફ કરી ચુના વડે ઘોળવી જેથી તેમાં રહેલા જીવ-જંતુ, જુ, ઈતરડી, બગાઈ જેવા પરોપળીયો પશુઓને રોગ થતા અટકાવી શકાય.
- (૬) કુગ લાગી ગયેલ/બગડી ગયેલ ઘાસ ખવડાવવાથી પશુઓને પેટના રોગો તથા ગર્ભાશય નો ચેપ થાય છે.
- (૭) પશુઓના ખોરાકમાં પોષક તત્વોની ઉણપથી વજન ઘટે છે, અંડ પિંડો નિષ્ઠીય બને છે અને પશુ વેતરમાં આવતું નથી.

(૮) આજની વાછરડી/પાડી આવતી કાલની શ્રેષ્ઠ દૂધાળ ગાય/બેંસ બની શકે છે. આથી વાછરડી/પાડીની ખાસ માવજત કરવી જોઈએ અને તે વાછરડી/પાડી ને પોષક તત્વો મળી રહે તેવો ખોરાક આપવો જોઈએ.(મિનરલ મિક્સર પાવડર તથા સુમુલ દાણ)

(૯) રોગિજ પશુઓને તંદુરસ્ત પશુઓથી અલગ બાંધો અને રોગનો ફેલાવો અટકાવો. તથા રોગિજ પશુઓને તાત્કાલીક સારવાર અપાવી રોગ મુક્ત બનાવો.

(૧૦) તાજો/કુમળો રજકો કે કઠોળ વર્ગનો લીલો ચારો વધુ પ્રમાણમાં ખવડાવવાથી આફરો થાય છે.

(૧૧) નવજાત વાછરડુ/પાડીયા નાં દુંટાના નાળને પ-હ સેન્ટ્ટ મીટર જેટલો રાખી સાફ કરી ટીકચર આયોડીન લગાડવાથી નાળ અઠવાડિયામાં સુકાઈને ખરી પડશે.

(૧૨) ગાય/બેંસને ગર્ભકાળ દરમ્યાન પુરતી માવજત અને સમતોલ આહાર આપી તંદુરસ્ત અને વજનદાર બચ્ચા મેળવો. (મિનરલ મિક્સર પાવડર તથા સુમુલ દાણ આપવુ).

(૧૩) ખેતર/વાડીના શેડા પર સુપર બુલેટ ઘાસ ઉગાડો.

(૧૪) વિયાણ વખતે ગાય/બેંસનું દિવસમાં ૩-૪ વખત ચોકસાઈ થી અવલોકન કરો અને તેની નજીક માં રહો જેથી વિયાણ વેળા મુશ્કેલીમાં સમયસર મદદ કરી શકાય.

(૧૫) વાછરડુ/પાડીયાને માતાનું કરાનું (ખીર) ના મળી શકે તો અન્ય તાજી વિયાયેલ ગાય/બેંસ નું કરાનું આપી શકાય. અથવા મીલકરીખેશર પાવડર આપી શકાય.

(૧૬) ઘણામાં ગાય/બેંસ ઝાંતુ ડાળ/વેતરે આવ્યાની ચકાસણી કરી, સમય સર બીજદાન કરવું ખુબ અનિવાર્ય છે.

(૧૭) ચાફ કટર વસાવો-ઘાસ બચાવો.

(૧૮) ઉનાળા દરમિયાન ઘાસ ચારો અને સુમુલ દાણ વહેલી સવારે અને મોડી સાંજે ખવડાવવું

(૧૯) પશુઓનાં શેડની લંબાઈ પૂર્વ-પશ્ચિમ દિશામાં રહે તેમ બાંધકામ કરવું.

- (२०) પશુ ઓનાં શેડની ઊંચાઈ ૧૨ થી ૧૫ ફુટ રાખવી.
- (૨૧) પશુ ઓનાં શેડમાં હવાની અવર જવર રહેતે રીતે બાંધવો.
- (૨૨) પશુ ઓને પાડી ગમાણમાં જ નીરણ કરવું જોઈએ.
- (૨૩) દૂધાળ ગાય-ભેંસોનો વીમો ઉતારવો.
- (૨૪) ઉનાળામાં દૂધાળ ગાય-ભેંસોને બપોરે વેળા ૨ થી ૩ વાર નવડાવો.
- (૨૫) ઉનાળામાં પશુઓને સ્વચ્છ અને તાજુ પાણી દર ૩-૪ કલાકે પીવરાવતા રહેવું.
- (૨૬) કથીરી/ઈતરડી ના સમુણગા નાશ માટે પશુઓના શેડ, ગમાણમાં પડેલ તીરાડો-ગાબડામાં જંતુનાશક દવા છાંટી સિમેન્ટ પ્લાસ્ટરથી પુરી દો. તથા દર ૧૦-૧૫ દિવસે ચુનો નાખતા રહો.
- (૨૭) નવજાત વાછરડા/પાડીયા ને જન્મના અડધાથી એક કલાકમાં કરાહું (ખીરુ) ધવડાવવું/પીવરાવવું ખુબ જ જરૂરી છે.
- (૨૮) નવજાત બચ્ચાને કરાહું (ખીરુ) પીવરાવવા માટે તેની માતાની મેલી પડે તેની રાહ જોવી નહિ.
- (૨૯) કરાહું (ખીરુ) નવજાત વાછરડાં/પાડીયાને પીવરાવવાથી તેને રોગ પ્રતિકારક શક્તિ મળે છે.
- (૩૦) નવજાત વાછરડોં/વાછરડી (સંકર ગાયના) ને ૧૦-૧૫- દિવસની ઉમર શિંગડા ડામી દેવા જોઈએ.
- (૩૧) બે દોહન વચ્ચે ૧૨ કલાક નો સમયગાળો જળવાઈ રહેતે જરૂરી છે. સમયમાં જો ફેરફાર થાય તો દૂધ ઉત્પાદન તેમજ ફેટની ટકાવારીમાં ઘટાડો થાય છે.
- (૩૨) ખરવા-મોવાસાના રોગચાળા સમયે કોઈપણ મુલાકાતીનો પશુઓની સમીપ લાવવા નહીં.
- (૩૩) ૪-૮ માસની વયની વાછરડી/પાડીઓમાં ચેપી ગર્ભપાત નો રોગ (બુસેલોસીસ) ની રસી મુકાવો.
- (૩૪) ચોમાસા પહેલા-મે મહિનાંના અંતભાગમાં પશુઓને ગળસુંઢાની રસી અવશ્ય મુકાવો.
- (૩૫) વાછરડી/પાડીઓ ૨૫૦ કિલો વજનની થાય ત્યાર પછી જ ફેણવો.
- (૩૬) ગાય/ભેંસમાં સવાર, બપોર અને સાંજે એમ ઉ વાર વેતરે/ગરમીમાં આવ્યાની ચકાસણી કરો.
- (૩૭) ગાય/ભેંસોને વેતરે આવ્યાના ૧૦-૧૨ કલાક બાદ કૃત્રિમ બીજદાન પદ્ધતિથી ફેણવો.
- (૩૮) મોટા તેરી ફાર્મ/ગૌશાળામાં વેતરે આવેલી ગાય/ભેંસો ઓળખી કાઢવા ટીજરબુલ (નસબંધી કરેલ ખુંટ/પાડા) રાખો.
- (૩૯) ગાય/ભેંસોને ગર્ભવસ્થાના છેલ્લા બે મહિનામાં વધારાનું દોઢ કિલો સુમુલ દાણ ખવરાવો. (મિનરલ મિક્સર પાવડર ખવડાવવો.)
- (૪૦) દૂધાળ ગાય/ભેંસ ને પ્રતિ એક લિટર દૂધ ઉત્પાદને ૫૦૦ ગ્રામ સુમુલ દાણ ખવરાવો.
- (૪૧) ગાય/ભેંસોના શેડની આસપાસ છાંયડો આપે તેવા ઘટાદાર વૃક્ષો ઉગાડો.
- (૪૨) ગાય/ભેંસ અને વાછરડી/પાડીઓ દર ૨૦-૨૧ દિવસે વેતરે આવતી હોય છે.
- (૪૩) સવારે વેતરે આવેલ ગાય/ભેંસોને સાંજના સમયે ફેણવો.
- (૪૪) સાંજે વેતરે આવેલ ગાય/ભેંસોન સવારના સમયે ફેણવો.
- (૪૫) વેતરે આવેલ ગાય/ભેંસોને ફેણવ્યા બાદ ૭૫ થી ૮૦ દિવસે ગર્ભનિદાન કરાવી લેવું.
- (૪૬) વિયાણ બાદ ગાય/ભેંસો ઈંદ્ર થી ૧૧૦ દિવસે ફરી ગાભણ થાય તો આદર્શ પરિસ્થિતી ગણાય.
- (૪૭) દૂધ માં ફેટનું પ્રમાણ વારસાગત હોઈ, વધુ ફેટવાળી ગાય/ભેંસ પસંદ કરી તેની વાછરડી/પાડીઓ ઉછેરવી.
- (૪૮) ગાય/ભેંસોને દર ઉ મહિને કુમિનાશક દવા પીવરાવો.
- (૪૯) વિયાણ પછી ગાય/ભેંસ ૪૫-૫૦ દિવસમાં ગરમી/વેતર માં આવવી જોઈએ.
- (૫૦) દૂધાળ ગાય/ભેંસોને દૈનિક ૧૦૦-ગ્રામ મીનરલ મિક્સર ખવરાવવું જોઈએ.
- (૫૧) વેતરે આવેલ ગાય/ભેંસ વારંવાર થોડો થોડો પેશાબ કરે, પુંછું ઊચુ રાખી ફરે છે, તથા તેના મુત્ર માર્ગ ચીકણી (પાણી જેવી) લારી લટકતી જોવા મળે છે.
- (૫૨) કૃત્રિમ બીજદાન પદ્ધતિથી ગાય/ભેંસ ને ફેણવવાથી ચેપી ગર્ભપાત (બુસેલોસીસ) ના રોગનું નિયંત્રણ થઈ શકે છે.
- (૫૩) પશુઓના ખોરાકમાં એટલે કે ધાસ ચારા તથા દાણમાં ઓચીતાકે અચાનક ફેરફાર કરવો નહિ.
- (૫૪) સંકર ગાયોને થાઈલેરીઓસીસ રોગ માટે રસીકરણ કરવો.

“આપણે સૌ આદર્શ પશુ પાલન ના પાયાના સિંધ્યાતો નો અમલ કરી નફાકારક પશુ પાલન વ્યવસાય અપનાવીએ”

